

גנני נשכחות

זכר בראוי; בעניין אם יש חילוק בין ראוי שבא לידו לראוי שלא בא לידו). התשובות הועתקו כגראה מן המקור על ידי מעתיק אחד. התשובה השניה חתומה כך: „יהושע העשיל בן לאִיא הגאון מוהר״ר יעקב זצלה״ה פה חוּנאַ, והיא ערוכה להג״ר גרשון אשכנזי בעל השו״ת „עבודת הגרשוני“. בשנת תקנ״א נדפסו בספר „עמודי שטים לבית הלוי“ (להרב ר׳ לוי פולאק ממאטרסדורף, מהרזן) (חידושים שנתחדשו בין שני המאורות הגדולים, גאונים מפורסמים, הלא המה הגאון המפורסם הגדול שבדורו רבן של ישראל מו״ה העשיל זצ״ל, והגאון הגדול שבדורו בעל מחבר חלקת מחוקק זצ״ל). על תשובות שני הגאונים האלה מעיד בעל „עמודי שטים“, כי „אנה אותם ה׳ לידי מכתבת ידי הקודש ממש מהגאון המנוח המפורסם בישראל החסיד והקדוש מו״ה שמואל ר״ח ר״י זצוק״ל, שהיה אב״ד ור״מ דעיר ואם בישראל ק״ק פּדּוּמ יע״א“. תשובות אלה חזרו ונדפסו בספר „אסיפת גאונים“ שנדפס בשנת תקס״ו בביאליסטוק. העתיק את הכתבים ר׳ ארי ליב, בן הגאון האמתי מרדכי סג״ל, רבה של טיקטין. מדפיס הספר היה ר׳ אברהם מסוקולוב, שחיבר הקדמה לספר, והרב שלמה זלמן אבד״ק ביאליסטוק נתן הסכמה לספר והזכיר בה את ר׳ אברהם מסוקולוב, אך לא את ר׳ ליב בן הרב ר׳ מרדכי מטיקטין. מאז ועד פירסום „עיר הצדק“ ליחיאל מרדכי צונץ (1874) לא פורסם דבר מתשובותיו של אותו גאון ר׳ יהושע השיל, עד שנתגלגלה זכות לידיו של הרב יצחק לוינ ופירסם את שלוש התשובות הג״ל ב„הדרום“, ניסן, תשכ״ה. ב„תלפיות“ (א״ב, כסלו, תשכ״ה) נדפסה עבודתו של הרב יצחק לוינ על תשובת

ההיסטוריון הידוע של יהדות פולין, גאוניה ורבניה, הרב ד״ר יצחק לוינ הוא אחד המעטים שבדור זה המוסיף לחרוש בשדה ההיסטוריה היהודית בפולין והספרות ההלכתית שלה. בהתמדה לא מצוייה הוא משקיע עמלו בחקר דברי הימים ויש שהוא מעלה מתוהם הנשייה גנני נשכחות המעניינים מכמה וכמה בחינות. זכות גדולה באה לידו, שגילה בספריית בודליאן שבאוקספורד כמה שאלות ותשובות של גאונים וגדולים, החשובות כשלעצמן — הן מן הצד ההלכתי והן מבחינת האור שהן שופכות על תולדות חייהם של גאונים וגדולים אלה. בראש וראשונה ראוי לציין את התגלית שגילה בספריית בודליאן: שלוש תשובות מאת הבאון ר׳ השיל שלא ראו עד כה אור הדפוס, אף שמחבר „עיר הצדק“, יחיאל מתתיהו צונץ, כתב עוד לפני 90 שנה, שיידו ר׳ יוסף כהן צדק העתיק מכתב־יד בבית עקד הספרים באוקספורד תשובות אחדות מהג״מ השיל. החכם צונץ ציין אז את מספר כתב־היד אופנהיים מפראג „פאליא נומר (695)635“. אולם כתב יד כזה לא היה בנמצא אחר־כך, יען כי לפי רשימת נויבאור של כתבי יד העבריים בספריית בודליאן (1883) ניתן לכתב־היד הישן (מס׳ 635) מספר חדש (1995) ולא היה שם זכר לתשובות הגאון ר׳ השיל.

הרב ד״ר יצחק לוינ שעשה בספריית בודליאן כמה זמן חיפש תחילה את כתב־היד 635 וכשלא מצאו חיפש את הספר הרשום במספר זה ויחד עם הספר (שו״ת הרמב״ן, ויניציה, שנת רפ״ג) מצא מכורך בכריכה אחת גם אוסף של כתבי יד, וביניהם ג׳ תשובות של הגאון ר׳ השיל (בענין מכתבת שם העיר טיקטין בגטין; בענין ירושת בת עפ״י שטר חצי חלק

הגאון ר' שמואל בן הגאון ר' פייבוש מקרקא, גדול בתורה ומקובל, ששימש קודם רב בפשמישל, והחליף אגרות עם בעל של"ה. אגב, הרב לוי חובר לפני שלושים וחמש שנה ספר (בפולנית) שבו ניסה לברר את הרקע המשפטי וההיסטורי של ה"גט מווינא". הספר ראה אור בלבוב, בשנת 1931. ר' שמואל נטה בתשובתו לאיסור, כפי שחיווה דעתו באסיפת ועד ד' הארצות, אף שרוב גדולי הדור חיוו דעתם להיתר, ויצא הדבר להיתר.

באותו קובץ אופנהיימר, מס' 327 שבספריית בודליאן מצא הרב יצחק לוי את הנוסח המלא של תשובת הב"ח (תמציתה ניתנה ב"תשובות ב"ח הישנות", שראו אור לראשונה בשנת תנ"ז, בהוצאה משובשת של הגרמני יוהאן חורשט. המביא לבית הדפוס שלמה זלמן דעלס קבל מר על ש"הספר צריך הגהות מטעות בעלי-הדפוס על שלא המה מביני עמו" ... התשובה היא בענין חרם דרבינו גרשום.

עוד תשובה מעניינת באותו נושא מצא הרב לוי (בקובץ אופנהיימר הני"ל) מאת "ישראל ארי" הנקרא ליבא", הנוכח כמה פעמים בספרות גאוני דורו, ובספר "בית חדש" של הגאון יואל סירקש, בן זמנו. המהר"ם מלובלין מזכיר את שמו בשו"ת כך: "אהובי מחותני ר"מ ור"ג מהר"ר ליב"א יצ"ו". מדבריו ומדברי בעל "משאת בנימין" (ר' בנימין אהרון סלינק) נמצא הרב לוי למד, שמכתבו של המהר"ם נכתב אחרי שנת ש"ע"ג, ושרי ליבא היה רב בסטאנוב ובלובלין.

זוהי, אגב, תשובתו הראשונה של ר' ליבא שנשמרה עד ימינו, והרב יצחק לוי פרסמה ב"הדרום" (ניסן, תשכ"ד). בכל מחקריו ופירסומו האמורים דובב שפתי ישנים ותרם תרומה נכבדה לא רק בתחום ההלכתי אלא, ובעיקר, בתחום ההיסטורי, שבזמן האחרון נתמעטו לגודל הצער, העוסקים בו באמונה ובשקידה מרובות כל כך.

י. מעיין

המהר"ם מלובלין, סימן קל"ח. כידוע לוטה בערפל תקופת חייו האחרונה של המהר"ם ומועד פטירתו לא ידוע. אמנם, הרב לוינשטיין מוסר, על סמך רשימה מסויימת, כי נפטר בלובלין ביום ד', י' אייר, ש"ע"ו, אך מצבתו לא נמצאה בבית הקברות דלובלין. מהתשובה קל"ח, שנכתבה כשנה לפני כן, ומן האמור בספר שו"ת "איתן האזרחי" לר' אברהם הכהן רפאפורט מסיק הרב לוי, שהמהר"ו שימש ברבנות לאדמיר (לודמיר, היא ולודימיר וולינסקי) ואוסטרהא. בתשובה בכת"י שמצא הרב לוי בבודליאן (קובץ אופנהיימר, מס' 327) רואה הוא את כתה"י המקורי, החתום בעצם כתב ידו, ועליה כמה הערות שוליים, החתומות על ידי "שמואל". לדעתו זהו ללא ספק הגאון ר' שמואל בן הגאון ר' פייבוש מקרקא, ובכת"י התשובה ניתן גם התאריך: "ליל ד', פ' ואתה תצווה, ש"ע"ה". מעניין הדבר, כי הצנזורה הרוסית גזרה שלוש מתשובותיו של המהר"ם מלובלין, וביניהן תשובה קל"ח הני"ל, משום שבה דן המהר"ם בשאלה, אם יש כוח לבית דין לדון בזמן הזה דיני נפשות. מכיון שהמהר"ם פסק בתשובתו, שיש כוח כזה לבית-דין גזר הצנזור הרוסי גניזה על תשובה זו.

באותו קובץ אופנהיימר, מס' 327, בספריית בודליאן מצא הרב יצחק לוי בין כתבי הגאון ר' פייבוש מקרקא ובנו הגאון ר' שמואל תשובה של מהרש"ל השני משנת של"ט. התשובה ערוכה לר' ישראל בן הר"ר שמואל. היא חתומה על ידי הגאון ר' שלמה ומצורף לה מכתב פרטי להני"ל, התאריך הוא: א' ו' תשרי, של"ט. התשובה דנה בענין זכויות השוכר בית לחפור קרקע הבית.

בקובץ אופנהיימר הני"ל מצא הרב לוי גם חומר חדש על שאלת "הגט מווינא", שנידונה בועד ד' הארצות. רוב גדולי הדור נטו להיתר את המגורשת לעלמא על סמך אותו גט. התשובה החדשה שנתגלתה עתה ("לשאלת הגט מווינא", "הדרום", תשרי, תשכ"ה) על ידי הרב לוי היא תשובת